

Els motlles del formatge

(ALDC, VI, 1398. Els motlles del formatge)

L'enunciat designa el 'recipient dins el qual es posa la massa de llet presa per a fer-ne el formatge'.

Els mots més precisos són *formatgera* i, més localment, *fanzella*.

Formatgera (o *formatgeres*) (s. XIV) és un der. de *formatge* (s. XIII), que coneix les var. *forma[tʃ]era/forma[tʃ]eres*, amb ensordiment de la palatal, i *forma[ʒ]era/forma[ʒ]eres*, amb desafricació, mentre que *forma[dʒ]adora* 96 i *forma[tʃ]adora* 10 són der. de *formatjar*. *Fanzella* 155, var. *fancella* 158/*fancelles* 157, és pres de l'arag. *fencella/fancella*, on prové de FISCÈLLA, que va donar el cast. *encella* "un género de canasta hecha de mimbres o de estera, que sirve para formar los requesones y los quesos" (*Autoridades*). La *formatgera* és generalment rodona, de terrissa (4, 15, 16, 24, 86, 103, 160), de fusta (27, 44, 103, 158) o de metall (83). Semblantment, tenim l'interferit *quessera* (var. *quiassera* 132), der. de *quesso* (o *quiasso*) (← cast.) i *recuitera* 37, format sobre *recuit* 'mató' (< re- + *cuit* < CÖCTU).

Els motlles que no es diuen *formatgera* són fets de tela (71, 76, 79, 181, 185), de tela i quadrats (70, 74, 82), de drap (72, 175, 178), d'espart o de palma (173).

Motlle és un genèric que s'ha aplicat a la *formatgera*, que prové d'un anterior *motle/mol·le* (s. XIII) 128, 129, 140, 143, 167, 172, 176 (dim. *motlet* 177), procedent del llat.

MODŪLUS 'mesura, mòdul' (com *espatla*

< SPATŪLA), simplificat en

mole (Sanelo, 1802),

en *mòlec* 130, 131,

162, 186, per

epítesi (com

dial. *càntuc*

'canto'), en *motlo/mol·lo* (s. XV) 77, 80, per assimilació vocàlica (com *colze* > *colzo*), i en *motllo*, per palatalització del grup -TʃL-, probablement per atracció del tipus *batlle* (< BAIŪLU), *guatlla* (< COACŪLA), passant per una fase anterior, no geminada, present en *mollo* 55, 57, 62, 66, 116/*mollos* 69, 101. També cal notar les var. *mogle* 122 (< *moddle*, com *rogle* < RÖTʃLU), *moglle* 118, amb palatalització de l, igual que *moclle* 115, que ha ensordit la g. *Molde* és pres del cast.

Fogasser és der. de *fogassa* (< llat. vg. FOCACIA 'cuita al caliu'; cf. PANIS FOCACIUS) que de 'pa de forma plana i rodona' va passar a 'peça de formatge' (cf. cast. *hogaza*, port. *fogaça*, oc. *fogassa*, it. *focaccia*).

Són mots de caràcter més local *flaitera* 150, var. de *fleitera*, der. de PLECTA 'trenat' a través de l'ar.; són freqüents en països romànics les *formatgeres* fetes de teixits de vimets, joncs, etc. (*DECat*; cf. les homonimitzacions formals *fruitera* 151, *fritera* 149, *refreitera* 152); *estori* 172, dim. de *estora* (< STOREA 'trena de palma, jonc'); *esportinet* 173, dim. de *esporta* (< SPÖRTA 'senalla'); *escudella* 89, 93 (var. alg. *escurella* 85, amb rotacisme), de SCUTĒLLA 'copeta; tasseta'; *tauleta* 189, dim. de *taula* (< TABŪLA); *benà* 83, de BĪNDA 'faixa', al·lusi a una tira de tela; *pot* 59, 106 podria ser una var. de *post* (< llat. PÖSTIS), per reducció consonàntica en un sintagma (**post del formatge*).

Arealment *formatgera* és present, en major o menor grau, en els cinc dialectes, especialment en el cat. central i el val. sept.; *motles* i *motlles*, var. anteriors a *motllos*, ocupen part del val. i del cat. nord-occ., mentre que *fogasser* se centra en el mall. i men. Són mots normatius *fogasser*, des del DOrt, 1917, i els genèrics *motlo*, *motllo*, *motle* i *motlle*, des del DIEC₁, 1995.

